

Департамент культури, туризму, національностей та релігій
Запорізької обласної державної адміністрації
Комунальний заклад "Запорізька обласна бібліотека для дітей "Юний читач"
Запорізької обласної ради

КАМ'ЯНИЙ ЛІТОПИС УКРАЇНИ

Рекомендації бібліотекареві з популяризації української архітектури
та творчості українських архітекторів

Запоріжжя
2025

Кам'яний літопис України : Рекомендації бібліотекареві з популяризації української архітектури та творчості українських архітекторів / Укладач А. М. Ковтун. – Запорізька обласна бібліотека для дітей "Юний читач". – Запоріжжя, 2025. – 28 с.

Матеріал містить інформацію про розвиток архітектурного мистецтва в Україні, знайомить з найбільш видатними архітектурними спорудами, містить сценарії заходів. Може бути корисним при проведенні заходів з дітьми, при написанні рефератів та інших робіт.

Розрахований на бібліотечних працівників, вчителів, учнів та студентів, а також на широке коло читачів, які цікавляться архітектурою.

Укладач

Аліна КОВТУН

Редагування та
комп'ютерна верстка

Людмила ВЕСЕЛОВА

Відповідальна за випуск

Олена ЛІТВАК

Що таке архітектура? Що ми знаємо про неї? Слово "архітектура" походить від грецького *arxitektwv* – будівничий, побудова, мистецтво проектування і спорудження будівель, які формують просторове середовище для життя і діяльності людей. Архітектура є водночас частиною матеріальної культури і мистецтва. Вона підпорядкована потребам людей, соціальній організації суспільства і відображає його ідеологічні й естетичні ідеали.

Давні міста часто називають кам'яними літописами. Така назва цілком справедлива. Кожен з нас знає, яку важливу роль для безперервності культурного розвитку відіграло виникнення писемності. Про народи, які залишили нам свої писемні твори, ми знаємо багато. Але не менше значення, ніж ієрогліфи та літери, для розуміння культури наших предків має будівництво. З виникненням перших постійних поселень починається для нас історія людства, яку ми можемо осмислити: античні архітектурні пам'ятки, що збереглися, свідчать про велич минулих цивілізацій навіть для тих, хто не вміє читати. Іноді мова архітектури буває навіть виразнішою за літературну мову, бо вона доступна всім. Це вже потім почалося полювання за античними книгами, які зберігалися у віддалених монастирях.

Жоден з різновидів мистецтва не пов'язаний з розвитком технологій більше, ніж архітектура. Можна нафантазувати красиву споруду, але треба ще збудувати її так, щоб вона стояла і не падала, а для цього потрібно ретельно розрахувати навантаження на всі частини будови, знати властивості різних будівельних матеріалів, адже і краса, і витривалість базуються на гармонійній співрозмірності частин.

На ранніх етапах розвитку архітектури провідною була наявність того чи іншого матеріалу в певній місцевості. Наприклад, єгиптяни мали змогу будувати з каменю; у долині Тигру і Євфрату знаходили цегляні пам'ятки; у євразійських степах основний будівельний матеріал – ґрунт та глина, а давні греки мали родовища найкращого мармуру. В Україні народні майстри-будівельники споруджували житло, господарські, виробничі та інші будівлі з дерева, глини, каменю, соломи, очерету. Для України типове трикамерне житло: хата, сіни, комора. На його основі створювались будівлі зі складним плануванням і додатковими приміщеннями. Виняткової уваги заслуговують замки, башти, фортеці, дитинці, кремлі, частоколи, мости, городища. У різних регіонах України склалися своєрідні відмінності архітектурно-будівельного мистецтва. У районах лісостепу, Полісся, де було багато деревини, набули поширення рублені хати зі стовбурів сосни, дуба. Дерев'яні будівлі в Карпатах виділяються іншою різноманітністю архітектурних форм: піддашки, кронштейни, різьблені сволоки. Солом'яне, кам'яне будівництво характерне для південних, придністровських місцевостей України. Народна архітектура окремих південних, лісостепових районів України визначається широким використанням кольорового оздоблення, декоративних настінних розписів.

У 30 – 40-х роках ХХ століття повсюдно почали використовуватися нові будівельні матеріали і конструкції. У 50-х роках як в містах, так і в селах України традицій-

ній народній архітектурі завдало шкоди будівництво за типовими проєктами. У наш час почали відроджуватись кращі традиції народного будівництва.

Але справа не лише у матеріалі. Велике значення мали розвиток інженерної думки, політичний лад, ідеологія суспільства. Траплялося, що в різних країнах і в різний час виникали подібні архітектурні стилі, бо подібною була їх ідеологія, естетичні принципи. Так, наприклад, є певні аналогії в мистецтві пізньої Римської імперії та імперії Наполеона.

Часто новий етап розвитку стає запереченням попереднього: майстри Ренесансу заперечували надбання періоду готики. Архітектори, що працювали у стилі класицизму, не розділяли примхливої естетики бароко. Представники модерну вважали класицизм надто одноманітним. Але всі ці стилі дали світові перлини архітектури, якими ми захоплюємось і дотепер.

Архітектура має в собі елементи інших мистецтв: будівлі прикрашають скульптурами, мозаїками, вітражами, живописом. Часто архітектурна пам'ятка сприймається не окремо, а у складі архітектурного ансамблю, що включає декілька будівель, парків, або природних краєвидів. Архітектура є мистецтвом, що використовує всі досягнення людства і створює середовище, в якому ми живемо. Вона також є особливою мовою, яка розповість нам про життя інших народів в інші часи. Тому так важливо навчитися розуміти цю мову.

З метою популяризації української архітектури та творчості українських архітекторів серед читачів пропонуємо вам подані нижче матеріали, які можна використати при проведенні заходів з даної тематики.

Зокрема, в бібліотеці можуть бути оформлені книжкові виставки, проведені мистецькі години **"Знамениті храми України", "Найвідоміші будинки України", "Шедеври українських зодчих", "Історія в камені", "Перлини архітектури", "Музика в камені", "Таємниці козацьких зодчих", "Українська архітектурна спадщина", "Архітектура, що вміє говорити"** тощо. такі заходи можна приурочити до Дня архітектури України, який відзначається щорічно 1 липня.

У цей день архітектори традиційно збираються на конференції, де обговорюють результати своєї роботи, влаштовують творчі дискусії. Ми ж можемо розповісти про давні архітектурні пам'ятки країни та сучасні дива містобудування, а ще – про найкращих та найвнесок в ство-

відоміших зодчих, які залишили по собі вагомий
рення сприятливого та комфортного для прожи-

вання простору.

Можна також запропонувати дітям взяти участь у конкурсі малюнків **"Відомі будівлі мого краю"** та організувати в бібліотеці виставку цих робіт, як було зроблено в ОБД "Юний читач". Талановиті діти студії "Уроки різноколірного чарівництва" малювали відомі будівлі м. Запоріжжя.

Для цього пропонуємо вашій увазі декілька тематичних сценаріїв, а також додаткову підбірку матеріалу для підготовки і проведення заходів. Після ознайомлення слухачів з інформативною частиною можна запропонувати їм відповісти на запитання вікторини або взяти участь у майстер-класі, наприклад, з використанням конструкторів по типу Лего – яка з команд швидше або вправніше збере свій будинок; зможе відновити зображення якоїсь відомої споруди з фрагментів фотографій, та і стане переможцем.

Мистецька година "Неповторність української архітектури"

(захід супроводжується відеопрезентацією)

Самобутність української історії сформована під впливом багатьох факторів. Українські землі були тим ласим шматочком території, який неодноразово прагнули захопити іноземні загарбники. Це спричинило будівництво різноманітних споруд оборонного призначення, які вирізнялись різними рисами архітектури. Завдяки міцності будівель, вони збереглися до наших днів, і сучасники мають змогу власними очима побачити їх велич та відчути себе частиною української історії.

Більша частина пам'яток архітектури України пов'язана з розвитком слов'янської культури. Зразки давньоруської архітектури збереглися у Києві, Чернігові, Володимирі-Волинському, Галичі та інших містах, що мають довгу історію.

Проте, в Україні є чимало зразків і західноєвропейської замкової архітектури. Справжні лицарські замки можна бачити в Ужгороді, Мукачеві, Луцьку та деяких інших містах і містечках. Зокрема, цікава історія замку у закарпатському місті Хуст. Збудований у XI-XII століттях угорцями для охорони розташованих неподалік соляних копалень, він у 1242 році зазнав татарського нападу і був зруйнований. Пізніше його відбудували, і у XV-XVI століттях кримські татари вже вважали за краще оминати могутню фортецю. Ще не раз впродовж багатьох віків фортеця витримувала облоги і натиск ворогів. Але зруйнований він був не через війну: у 1769 році під час зливи у пороховий склад попала блискавка – замок загорівся і вибухнув.

Замок у Кам'янці-Подільському теж заслуговує на особливу увагу. У першому столітті нашої ери даки – народ, який становив корінне населення Румунії – збудували тут укріплення. Надалі його перебудовували відповідно до вимог фортифікації.

Місто Чернівці взагалі має унікальну архітектуру, яка поєднує румунські, українські, німецькі та інші стилі. Зокрема, університетський комплекс Чернівецького національного університету включений до списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Справжньою архітектурною скарбницею є місто Львів, яке поєднує на своїх вулицях пам'ятки різноманітних стилів і епох. Тут можна побачити Вірменську церкву

XIV століття, католицькі і православні церкви різноманітних стилів, численні ренесансні споруди, неперевершені пам'ятки стилю бароко. У Львові збереглася також цікава пам'ятка промислової архітектури – найстаріше в країні трамвайне депо. Львів має одну з найбільших концентрацій пам'яток архітектури серед усіх міст України. Його історичний центр включений до списку світової спадщини ЮНЕСКО.

А чи відомо вам, що найдовший будинок у Європі побудований у Луцьку? Його довжина – 3265 м, він має 88 під'їздів, що об'єднуються у 38 адрес на двох вулицях. У будинку проживає близько 9000 мешканців. Також Луцьк може похвалитися своїм Любарським замком – одним з найстаріших замків України.

А чи знаєте ви, що Ужгород, як і Рим, Прага, Стамбул та Барселона побудований на 7 пагорбах? У цьому місті знаходиться найдовша в Європі липова алея, яка має довжину 2200 м. В Ужгороді можна відвідати музей під відкритим небом, присвячений самотутній дерев'яній архітектурі.

А найдовша печера Євразії знаходиться також в Україні, у Тернопільській області і носить назву "Оптимістична".

Схід і південь України теж має свої архітектурні дива. Незабутнє враження справляє Святогірський монастир, розташований в мальовничих крейдяних горах поблизу міста Ізюм. Видатною пам'яткою садово-паркової архітектури є парк "Софіївка" у місті Умань.

Серед пам'яток модерну в Україні можна назвати "Будинок з химерами", зведений архітектором Городецьким у Києві, та "Замок Річарда-Левове Серце" – творіння архітектора Р. Марфельда. До слова наша столиця взагалі вважається одним з найстаріших міст Європи.

Харків є другим за розміром містом України. В ньому розташована найбільша площа в Європі – площа Свободи, та найбільший університет в Україні – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. У Харкові на початку XX століття працював архітектор О. Ржепішевський, який звів тут близько 20 будівель. Інший відомий харківський архітектор того ж періоду – О. Бекетов. Одна з його відомих будівель – бібліотека ім. В. Г. Короленка.

Місто Дніпро відоме завдяки найдовшій набережній в Європі, що розтягується більш як на 23 кілометри. У місті є багато цікавих старовинних та сучасних архітектурних об'єктів, як от Потьомкінський палац, Спасо-Преображенський собор, будівля англійського клубу, сучасна унікальна споруда цирку та інші.

У Вінниці можна побачити найбільший в Україні та Європі світломузичний фонтан на воді. Фонтан підіймає воду на висоту 63 метри. Його довжина – 97 метрів, ширина – 10. На зиму 170-тонна конструкція опускається під воду.

Черкаси розташовані на березі річки Дніпро. Черкаська дамба є найбільшою в Україні, сягаючи загальної з мостом довжини приблизно 13-13,5 км.

У Чернігові знаходиться найдавніша архітектурна пам'ятка часів Київської Русі – Спасо-Преображенський собор, святиня давнього Чернігово-Сіверського князівства, справжнє архітектурне диво.

Луганськ та Донецьк були колисками промислового розвитку України та відомі своїми вугільними шахтами. Проте, через війну, яку розв'язала росія проти України, міста Донецької та Луганської областей зазнали значних зруйнувань та потерпають від складної політичної та економічної ситуації.

Місто Путивль (Сумська область) – одне з найстаріших міст Київської Русі. У літописах воно згадується ще в 1146 році. У XII столітті саме в місті Путивль відбуваються події, описані у "Слові о полку Ігоревім". Саме там Ярославна плаче за князем Ігорем Святославовичем.

Полтава була однією з резервних баз війська Богдана Хмельницького. У місті розташовувались склади зброї, пороху та продовольства. Варто звернути увагу на історичний центр міста, зокрема на Круглу площу – класичний приклад містобудівної композиції, що є одним з головних символів Полтави. Театральна площа, що є центральною площею міста, також є важливим архітектурним ансамблем. Відомі пам'ятки міста також – Свято-Успенський кафедральний собор, музей-садиба Івана Котляревського.

Серед цікавих фактів стосовно архітектури Запоріжжя – наявність захисних елементів на фасадах історичних будівель, як-от дракони та горгони, унікальна довга будівля – "Долар" та будівлі-башти на площі ім. О. Поляка, що стали візитівкою міста. Одним з найважливіших об'єктів, що також є візитівкою міста є Дніпрогес, який має греблю висотою 50 м, що приблизно дорівнює висоті 15-поверхового будинку.

Це лише кілька прикладів цікавих фактів про міста України. Проте, кожне українське місто має свою унікальну історію, культуру та особливості, які чекають на дослідження.

Віртуальна мандрівка "Фортеці, замки та палаци України"

(захід супроводжується відеопрезентацією)

Перша ведуча: Добрий день, діти! Вітаю вас в чудовому приміщенні нашої бібліотеки. Хочу вас запитати: ось ви не один раз приходили як наші читачі брати та здавати книжки. Чи звертали ви увагу на цю будівлю? У якому стилі вона збудована? Які вона має архітектурні прикраси? Так, тут є ліпнина, як зовні, так і у внутрішніх приміщеннях, а на даху над центральним входом височіє розгорнута книга, щоб усі здалеку бачили, що тут знаходиться бібліотека.

Друга ведуча: А от в давнину люди жили здебільшого в природних печерах, які виконували суто практичну функцію – захищали від дощу та вітру тощо. Пізніше люди навчилися складати міцні стіни з величезних кам'яних брил, таких важких, що й досі неможливо уявити, як їх могли зрушити з місця! Йшли віки, люди удосконалювали будівництво, використовували нові технології – деревину, цеглу, придумали розчин

для скріплення – цемент. До його винаходу мурування було сухим: тобто добре обтесані камені щільно підганялися один до одного, але нічим не скріплювалися.

Перша ведуча: Сьогодні ми з вами поринемо у світ давньої архітектури нашої країни. Історія України дуже строката. Найрізноманітніші культури залишили в ній свій відбиток. У найдавніші часи територія нашої країни стала місцем зустрічі абсолютно несхожих між собою культур: степової скіфської і морської торговельної еллінської. У раннє середньовіччя тут виникає і формується нова велика держава Київська Русь. А в ближчі до нас часи Україна стає перехрестям, де стикаються у боротьбі три різні цивілізації: західна католицька, східна православна і мусульманська – в особі Османської (турецької) імперії та васального до неї Кримського ханства. Всі ці історичні моменти знайшли своє відображення в архітектурних пам'ятках, які збереглися до нашого часу і ми можемо їх побачити, мандруючи нашою країною.

Друга ведуча: Так, родючі українські землі здавна привертали увагу інших народів. Ще до нашої ери тут існували різноманітні держави, велася жвава торгівля, процвітали науки і мистецтва. Грецькі та інші переселенці активно спілкувалися з місцевим населенням, відбувався культурний обмін. Поступово поселенців ставало все більше, вони побудували кілька великих міст: Ольвію, Херсонес Таврійський, Фанагорію, Німфей, Гермонассу.

Одним з найбільших міст було місто-держава **Ольвія**, яка знаходилась на території сучасної Миколаївської області. Посеред міста стояв величезний храм Зевса, а про велич і красу

Ольвії писав історик Геродот, який побував у ній. Жили там не тільки греки, але і скіфи. Поступово колоністи переймали культуру скіфів, починали носити скіфський одяг і говорити на суміші грецької та скіфської мов.

Перша ведуча: Іншою перлиною Причорномор'я було місто **Херсонес Таврійський** – грецька колонія, заснована у V віці до

нашої ери. Він знаходився в Криму і через нього йшов важливий торговий шлях з Греції в Малу Азію. Торговці привозили доро-

гоцінні метали, посуд, зброю, мармур, а закупували товари місцевого виробництва – вино, хліб, рибу, шкіри та хутра. Знаменитий Херсонеський театр вміщував до трьох тисяч глядачів, так що місто можна сміливо назвати культурним центром Причорномор'я.

На жаль, його пам'ятки збереглися погано. Від храму залишилася лише струнка колонада, що виразно біліє на тлі неосяжного синього моря. Більше пощастило античному театрові. Він зберігся настільки, що в ньому і зараз відбуваються вистави і регулярно проводиться молодіжний театральний фестиваль.

Населення стародавніх міст півдня України – це теж частина українського народу.

Греки-колоністи розчинилися в місцевих племенах, сформувавши унікальну античну культуру, яка взяла все краще і в еллінів, і у скіфів, і у інших місцевих народів. Адже справа навіть не в етнічній спорідненості, а в тому, що значна частина сучасної України ще до нашої ери була вкрай розвинутим і культурним місцем, де жили вчені, лікарі, філософи, видатні полководці та оратори. Їхня спадщина, в тому числі, визначила і рівень розвитку України та українців. В українських степах було знайдено й досліджено чимало скіфських курганів – земляних споруд, що своїми функціями та загальними обрисами дуже нагадують єгипетські піраміди, але істотно відрізняються від них будівельним матеріалом і засобами будівництва.

Друга ведуча: Ну, раз ми розмовляємо про Крим, то, може, хтось з вас знає, чо-

му **Судацьку фортецю** в Криму називають **Генуезькою**? тоді я розповім вам її історію. Люди будували оборонні споруди з давніх-давен, прагнучі захистити своє житло від завойовників. Унікальною є фортеця в місті Судак, на південно-східному узбережжі Кримського півострова. У

VI столітті, коли ці землі перебували під владою Візантії, тут було збудовано перші укріплення. Незабаром місто перетворилося на один з найбіль-

ших для тих часів осередків міжнародної торгівлі. Саме ця обставина була причиною постійних суперечок за володіння містом. Проте справжню фортецю, вписану в

природний рельєф, з чотирнадцятьма бойовими баштами та мурами збудували в Судакку італійці з міста Генуї, які володіли містом у XIV – XV столітті. Саме тому цю споруду й досі називають Генуезькою. Між двома лініями мурів розташовувалося місто – вулиці з житловими будинками, установами, складами зброї та продовольства, храмами й тавернами. За межами фортеці розрослося передмістя. Фортеця, а точніше та її частина, що вціліла, чудово збереглася. Витривалість споруди має пояснення: камені будівель були скріплені спеціальним розчином, який мав еластичність, і тому її стінам не зашкодили землетруси. Зруйнували її люди, розтягнувши кам'яні брили як будівельний матеріал для своїх потреб.

Перша ведуча: Одна з найдавніших, найбільших і найкраще збережених в Україні споруд – **Верхній замок** у Луцьку. Він був найпотужнішою фортецею на Волині й першою в тих землях мурованою фортецею з кількома вежами. Замок має форму три-

кутника. Його 12-метрові стіни мають три 27-метрові вежі: Надбрамну, В'їзну та Стирову й одну 14-метрову – Владичу. Від міста замок відокремлював глибокий

рів з водою. Будівництво мурованого Верхнього замку розпочалося в XIV столітті за князювання на Волині князя Любарта з литовської династії Гедиміновичів на місці старого, дерев'яного замку. В ті часи спорудження будівель приписувалося замовнику будівництва – а саме князям, монахам, королям, а не архітекторам. Тому у більшості випадків до нас не дійшли імена древніх зодчих, відомості, кому саме належить планування проектів, контроль за виконанням будівельних робіт тощо.

Друга ведуча: Визначною пам'яткою оборонної архітектури України є **Кам'янець-Подільська фортеця**. Комплекс її споруд на високому скелястому березі річки Смотрич формувався протягом століть. Фортеця була однією з найнепрístupніших оборонних споруд Поділля. Турецький мандрівник Евлія Челебі, який подорожував Україною в 1656 році, писав: "Рівної їй немає не тільки у володіннях польських,

але, мабуть, і в чеських, і в Шведській країні, і в державі Голландській, і в горах Німецьких". Від кінця XV до середини XVI століть дерев'яні укріплення замінювали на кам'яні, потовщували та нарощували у висоту стіни, будували нові вежі. У середині XVI століття фортеця набула вигляду, близького до сьогоденного. За формою вона стала витягну-

тим зі сходу на захід прямокутником, обнесеним високими стінами й вежами, кількість яких на ті часи досягала 14, проте нині збереглися лише 11.

Перша ведуча: Серед найбільших середньовічних споруд України на особливу

увагу заслуговує **Аккерманська фортеця** в Одеській області. Її заснували у XVII столітті в якості потужної оборонної споруди, міць якої успішно випробувано роками та частими атаками ворогів.

Здавна люди селилися вздовж Дністра. М'який клімат і родючі землі були гарною допомогою для ве-

дення сільсько-го господарства. Води річки повні риби. А сам Дністер був потужною торговою артерією. У VI столітті до нашої ери вихідці зі Сходу заснували тут своє поселення Тіру. Воно постійно зазнавало нападів варварів і кочових племен. У перших століттях нашої ери над поселенням був встановлений

протекторат Римського Орла. Римське місто носило назву Алба-Юлія. Стародавні слов'яни називали його Білгород. До XIII століття Тіра входила до складу Золотої Орди. Однак керували всім генуезці, які отримали ярлик на управління містом. Вони налагодили торгівлю та заклали фортецю. У XIV столітті будівництво фортеці було завершено. З однієї сторони оборонні споруди захищав лиман, а зі сторони суші – глибокий рів, заповнений водою. Його глибина сягала 14 метрів, а ширина – 20. Вздовж рову була побудована стіна в людський зріст для захисту тих, хто спостерігав за його поверхнею. Головною брамою була Кілійська. У Середньовіччі тут був підвісний міст, а прохід закривали потужні ґратчасті ворота. У цей же період відбувається занепад Золотої Орди і Аккерманська фортеця переходить у власність господарів Молдавії. За інформацією письмових джерел, Аккерман у часи панування турків зазнавав неодноразових нападів козаків під проводом прославлених героїв Івана Сірка, Григорія Лободи, Остафія Дашкевича, Семена Палія.

Після розгрому армій Наполеона, згідно з мирним договором, підписаним в Бухаресті в 1812 році, фортеця остаточно відійшла до Російської Імперії. Твердиня, збудована з вапняку, є зразком фортифікаційного зодчества. В Аккерманській фортеці збереглися не лише товсті та високі стіни, а й 24 башти. Деякі з них, як от Дівоча чи, як ще її називають Овідієва вежа – мають власні історії, пов'язані з трагічними історичними подіями. За переказами, у цю фортецю був зісланий поет Овідій через непова-

гу до імператорської особи та його сім'ї. Довгий час вважалося, що тут він знайшов свій останній притулок. Друга назва вежі – Дівоча, пов'язана з трагічною історією кохання доньки молдавського господаря фортеці.

Друга ведуча: Над берегами Дністра височіє величний замок. Височенні 40-

метрові стіни за своїми розмірами не поступаються сучасним багатоповерхівкам. Це – **Хотинська фортеця**. Її історія така ж трагічна та героїчна, як історія самого міста Хотин. Хотин був заснований 22 вересня 1002 року. Під час князювання Володимира Святославича в Київській Русі почалася розбудова нових фортець на кордонах, щоб захистити територію від нападів. Прообраз фортеці під вигля-

дом Хотинського форту було закладено у X столітті князем Володимиром Святославичем. Основне будівництво кам'яної фортеці почалося в XIII столітті за часів правління князя Данила Галицького. Офіційним роком її заснування вважається 1325. Фортеця була не лише важливим оборонним укріпленням, але й ключовим торговим пунктом, що відіграло значну роль у політичних і військових подіях середньовіччя. Завдяки вдалому розміщенню на перехресті торговельних шляхів вона була ласим шматочком для ворогів. Століттями фортеця була місцем битв, правителів, і культурних змін. Вона зберегла в собі відбитки різних епох, від першого каменю до турецького та російського періодів. Кожна епоха залишила свої сліди в архітектурі та символах. У XIV столітті Хотинська фортеця потрапила під контроль Молдавського князівства. У XV столітті, після османських завоювань, фортеця стала важливим пунктом оборони Османської імперії. Турки добудували фортецю та мінарет, створили гарем, де утримували понад 30 українських дівчат. У 1673 році відбулася Битва між Річчю Посполитою та Османською імперією. Польська перемога в битві закріпила польський вплив у регіоні та поклала край османському контролю над Хотиним. В результаті відступу турецьких військ на південь, гарнізон Хотина змушений був капітулювати у вересні 1788 року. Після переходу під контроль Російської імперії в 1812 році, фортеця втратила своє стратегічне значення як військовий об'єкт.

Хотинський замок вважається одним із найкраще збережених середньовічних замків України. Це яскравий приклад середньовічної романської (романо-готичної) фортифікаційної архітектури. Датою заснування фортеці прийнято вважати 1325 рік. У 2025 році Хотинській фортеці виповнилося 700 років. Завдяки ефектному вигляду, Хотинську фортецю часто використовували як декорацію для історичних фільмів і серіалів. Тут знімали сцени з іноземних версій "Айвенго" та "Д'артаньян і три мушкетери", а також українських фільмів "Стріли Робіна Гуда", "Чорна стріла", "Захар Беркут" (2019) тощо. У 2009 році острів Кука випустив срібну пам'ятну монету "Хотинська фортеця" номіналом 5 доларів (1 унція срібла) з її зображенням.

Перша ведуча: Мукачівський замок Паланок – могутня середньовічна фортеця, що вражає розмірами. Її зовнішній вигляд постійно зазнавав змін. Так, з невеликого форпосту X-XI століття відбудували сучасну оборонну фортецю.

Лише наприкінці XV століття замок Паланок перетворився на типову середньовічну споруду. У XVI столітті з'явився кільцевий бастіон та дозорна вежа, а у XVI-XVIII століттях були зведені Нижній та Передній замки. Про непідступність замку Паланок свідчить

той факт, що ворогам жодного разу не вдалось взяти його штурмом. За роки існування замок Паланок постійно змінював власників. Ним володіли польський князь, угорський король, угорські можновладці, трансільванські князі, родина Ракоці та інші власники. Наразі у Мукачівському замку діє філія Закарпатського краєзнавчого музею. Але замок цікавий не лише своєю музейною експозицією, а й лицарськими боями, які проводяться тут щороку.

Друга ведуча: Одна з найвідоміших споруд Києві став офіційною резиденцією Президента України. Цей величний палац у стилі бароко збудовано 1750-1755 роках.

Назва "Маріїнський" закріпилася за ним з 1950-х років від назви Маріїнського парку, розташованого навпроти, до цього палац мав назву Царський. Спорудженням палацу керував Іван Мічурін. Йому допомагали відомі архітектори М. Васильєв, П. Нейолов, Ф. Нейолов, М. Сальников та інші.

Після проголошення Україною незалежності в 1991 році Маріїнський палац став офіційною церемоніальною резиденцією президента України. За часів незалежності в Маріїнському палаці проходять урочисті державні події – нагородження, приймання, вручення вірчих грамот послами іноземних держав і зустрічі офіційних делегацій на найвищому рівні. У Білому залі палацу відбуваються офіційні зустрічі та прийоми керівників держав, церемонії вручення грамот послам іноземних держав, нагород тощо. На другому поверсі палацу розташовано 25 залів, кожен з яких має своє призначення. Наприклад, у Зеленому залі проводять зустрічі делегацій, у Блакитному – спілкуються наодинці глави держав.

Літературна мандрівка "Краса рукотворна, Богом натхнена"
(за книгами Зірки Мензатюк "*Наші церкви*", "*Величні собори України*", "*Дива українських храмів*")

Перша ведуча: Любі діти! Чи любите ви дивовижні історії та легенди? Їх не треба шукати в невідомих краях. Вони зовсім поруч – у чудових українських храмах! Чи доводилося вам заходити до старовинної церкви й відчувати, ніби історія оживає? У церквах втілювалися найкращі здобутки духовності, архітектури, малярства. В монастирях писали цікаві літописи, створювали музику. А скільки дивовижних переказів, чудотворних історій пов'язано з храмами! Виникнення нашої церковної архітектури припадає на початок XI століття. Найбільші міста південної Русі – Київ і Чернігів були багаті на церкви. Після XII століття це будівництво припинилося, йому заважали безперервні напади ворогів та пограбування. І тільки в XIX столітті почалось часткове дослідження стародавніх будівель.

Друга ведуча: Наша українська письменниця **Зірка Мензатюк** написала для вас чудові книжки, з яких ви дізнаєтеся про найвідоміші наші церкви та монастирі. Що

робить книгу справжньою магією? Це, коли гортаючи сторінки, ви відчуваєте смак української самобутньої культури, чуєте дзвони старовинних храмів, які розповідають свої легенди. Мензатюк уміє розповідати так, що навіть ті, хто не надто цікавиться архітектурою, захоплюються історіями, пов'язаними з

давніми церквами.

Перша ведуча: Отже, давайте поговоримо про декілька з них. Найдавніша, найвідоміша церква, наша знаменита **Софія Київська** була зведена в 1037 році за часів

князювання Ярослава Мудрого, сина Володимира Святого. У далеку давнину тут, на полі за містом, князь Ярослав Мудрий дав бій печенігам, що напали на Київ. Війська люто бились весь день і врешті ввечері печеніги почали панічно втікати. Цією блискучою перемогою закінчилася 120-літня боротьба України-Русі з печенізькою ордою. На місці переможної битви на замовлення князя Ярослава Мудрого й збудували собор Софії –

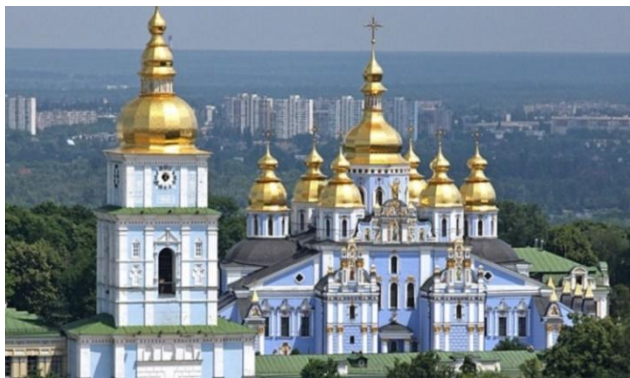
Премудрості Божої. Вона стала головним храмом Київської Русі, центром митрополії. При соборі була створена перша на Русі бібліотека і перша літописна майстерня. Церква служила також місцем поховання великих князів київських, членів їх родин. У цьому соборі вшановували Богдана Хмельницького після його перемоги над королівською Польщею. На майдані під його стінами проголошували універсали Української Народної Республіки. Тут шуміли багатотисячні мітинги в час нинішнього відродження незалежності нашої держави.

Храми Київської Русі будували за правилами Візантії. Церкву будували прямокутною. Всередині ряди стовпів ділили її на частини. Зі сходу робилися івкруглі виступи, а у центральній частині розташовували найсвятіше місце – вівтар, куди можна заходити лише церковним служителям. Проте давні слов'янські майстри багато чого придумували самі, надаючи кожній нашій церкві неповторних рис.

Протягом восьми століть собор багато разів руйнували вороги, багато разів його відроджували, відновлювали, перебудовували. Значну частину споруд добудували, створивши ансамбль Софії Київської. Це – Софіївська дзвіниця, трапезна, будинок митрополита, будова бурси та інші. Всі ці споруди нині входять до складу Софіївського архітектурного заповідника і є пам'ятками українського бароко. Тепер наша самотність Софія – пам'ятка світового значення, всесвітньо відомий храм. Тисячі туристів, митців, учених з різних країн приїжджають подивитися на неї. Такий цей собор – найвеличніше творіння мудрого князя Ярослава.

Друга ведуча: Київ славиться своїми церквами з золотими банями. Так і називають його поетично – золотOVERХИМ. А походить ця назва від одного з монастирів, що

так і іменують – **Михайлівський Золотоверхий**. "Землі вкраїнської святиня златOVERХА" – так про нього ще говорять. То був перший київський храм, бані якого вкриті золотом. І останнім, в якому стіни прикрашені дуже коштовною і трудомісткою оздобою – мозаїкою. У церквах, споруджених після нього, мозаїки вже не застосовували. Цей монастир і собор

при ньому належать до найбільших святинь України. Храм заклали в липні 1108 року за правління київського князя Святополка Ізяславича, онука Ярослава Мудрого, на горі, де раніше стояли язичницькі ідоли, де шумів священний Перунів гай. І присвятили його архангелові Михаїлу, покровителеві київських князів і всього Києва. Однією з причин, що спонукала князя Святополка збудувати церкву, стала його перемога над половцями, оскільки архангел Михаїл був також заступником воїнів. У XII столітті монастир став місцем поховання київських князів. Тут зберігали мощі святої великомучениці Варвари, що їх привезла перед шлюбом із князем Святополком дочка візантійського імператора Олексія I Комніна. Згодом королева Анна Ягеллонка сприяла будівництву храму в Кракові, взірцем для якого став Михайлівський Золотоверхий собор Києва.

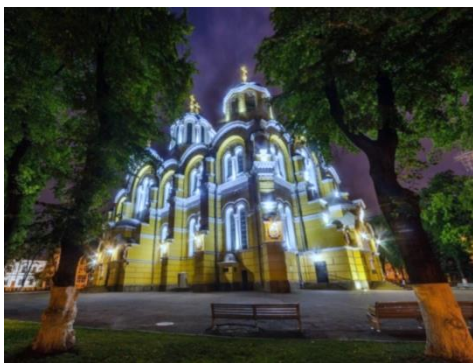

Під час монгольської навали в 1240-х та в 1416-х роках монастир зазнав великої шкоди. Монголи пошкодили собор та зняли його позолочені бані. У 1496 році монастир було відроджено. Після численних відбудов та розширень впродовж XVI століття

монастир став одним з найбільших та найбагатших монастирів України. У XVII столітті за кошти гетьмана Богдана Хмельницького дерев'яний дах замінили на бляшаний. Головну браму визолотили. Ще через століття за сприяння Івана Мазепи церкву перебудували в бароковому стилі. Оновлену Михайлівську церкву перетворили на собор. Сам монастир значно розширили.

Собор вистояв після грабунків монголів, хоч і зазнав ушкоджень, а остаточний вирок – зруйнувати, виніс йому більшовицький та радянський режим. У 1936 році собор підірвали, попередньо пограбувавши, винісши коштовні та сакральні речі: браму іконостаса, срібну гробницю святої Варвари, безліч мистецьких речей. У період незалежності України храм відновили, знайшли частину пограбованого. Майстрам довелося заново відкривати стародавні техніки робіт, розгадувати секрети прадідів. Попри усі трагедії, архітектурне і сакральне диво України – Михайлівський Золотоверхий монастир відродили. Він продовжує бути окрасою столиці та відзначає 8 листопада, у день Михайла, своє храмове свято. У цей день довго й луноко дзвонять дзвони в київських церквах. Вперше за останні 8 століть його дзвони забили у Києві на сполох, коли "беркут" зачищав Євромайдан, коли почалася Революція Гідності. Саме він прихистив побитих студентів, які втікали від озброєних "беркутівців". Саме Михайлівські дзвони вдарили набат під час штурму Майдану, скликаючи всіх небайдужих на допомогу. У Михайлівському соборі розгорнули госпіталь, лікували поранених, під його стіни приносили загиблих героїв Небесної Сотні. Мури монастиря перетворилися на Стіну пам'яті – на них розміщено фото загиблих українських воїнів.

Перша ведуча: Діти, скажіть мені, як звали найвідомішого правителя Київської

Русі? Того, що охрестив країну? – Звичайно ж, це князь Володимир. Володимир Великий, Володимир Хреститель, Володимир Красне Сонечко. Україна береже його ім'я. Є в нашій столиці і Володимирська вулиця, і Володимирська гора, і **Володимирський собор**. Собор задумали спорудити до 900-ліття хрещення України-Русі. Мав він бути величний, з п'ятнадцятьма банями. 1862 року, у день святого Володимира, почали будівни-

цтво. Але царський уряд виділив грошей у сім разів менше від потрібної суми, тому вже з самого початку споруду довелося зменшувати і спрощувати. Собор будували, наслідуючи візантійський, а не український стиль. Бо прекрасне українське бароко було заборонене ще з 1803 року. Ні писати, ні говорити, ні, навіть, зводити стіни по-своєму наш народ не мав права. Тому в Україні мало національних українських архітектурних шедеврів з XIX століття. Нелегко будувати свої собори, коли немає своєї держави! Лише в 1896 році собор закінчили будувати. На його освячення приїхав

імператор Микола II. А до 1000-ліття хрещення України в 1988 році це свято Москва привласнила собі, дарма що тисячу років тому там ще не було чого хрестити, бо й самої Москви ще не було.

Знаменитий Володимирський собор і своїм малярством. Це єдиний храм, де зібрані образи найвідоміших православних святих, що жили та діяли в Київській Русі: свята княгиня Ольга, сини Володимира Великого – князі Борис і Гліб, преподобні Нестор Літописець і Алімпій Іконописець та інші, їх тут понад 80. Це наші предки, що свято жили і героїчно помирали, своїми діями уславили українську землю. Понад півстоліття Михайлівський Золотоверхий є головним храмом України. Це патріарший, кафедральний собор Української православної Церкви Київського патріархату. Тому всі, хто приїжджає в Київ, стараються побувати в ньому.

Друга ведуча: Було це року 1034. У далекій Тмутарокані серед степу широкого

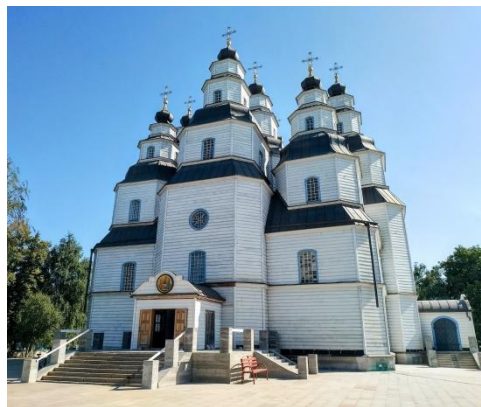
вишикувалися полки. З одного боку русичі князя Мстислава, з іншого – касоги. Перед боєм сказав касозький князь Редедя "Для чого будемо губити дружину один одному? Давай самі обоє поборемося. Якщо ти побореш, то візьмеш майно моє, і жону мою, і землю мою. Якщо ж я поборю, то візьму все твоє". Мстислав погодився, і зійшлися князі в поєдинку. Великий і сильний був Редедя, і став знемагати Мстислава.

Тоді попросив він Пресвяту Богородицю про допомогу, щоби спасла його і військо русичів. І пообіцяв спорудити церкву на її честь. Так розповідає про цей двобій старовинний літопис "Повість минулих літ". Звичайно, князь дотримав обіцянки і на Таманському півострові, у Тмутарокані, як називали тоді той край, звелів він спорудити церкву святої Богородиці. Так розповідає легенда. На жаль, у наші дні від церкви зберігся лише фундамент.

Хороброму Мстиславові дісталось все, що по лівий берег Дніпра: Чернігівське князівство, межі якого сягали Оки, Дону, Азовського моря з тією ж Тмутароканню. Центр князівства, Чернігів, був на Русі другим містом після Києва. І щоби підкреслити його велич, Мстислав заклав собор Преображення Спасителя, який і донині стоїть там. Так з'явився **Спасо-Преображенський собор**, чи простіше Спаський собор. Все в ньому продумано, кожна деталь до ладу, він надійний і неповторний, не схожий на інші храми. Його фундаменти такі могутні, що він досі не має тріщин! А стіни завтовшки 1,4 метра такі міцні, що, коли у XVIII столітті в них хотіли пробити отвір для дверей, то не змогли продовбати!

Перша ведуча: А чи знаєте ви, яку церкву називають "диво на все Запоріжжя"? так це Свято-Покровський архієрейський собор на острові Хортиця. Так храм називають через його значущість для запорожців та асоціацію з **Дивом Покрови Богородиці** – чудесним захистом від ворогів, що є дуже важливим для історії нашого регіону.

А ще цікавий факт про церкви. Небагато у світі є храмів, про які написані романи. "Собор Паризької Богоматері" Віктора Гюго – про Нотр-Дам-Де-Парі у Франції; "Диво" Павла Загребельного – про Софію Київську. Є в Україні ще один храм, оспіваний у романі Олеся Гончара "Собор". То **Троїцький собор** у місті Самара Дніпропетровської області. Хоч автор прямо його не називає, однак ми впізнаємо в описах, в історії будівництва, в багатьох деталях саме цей козацький Троїцький собор – шедевр українського козацького бароко. Істрію його спорудження записав Дмитро Яворницький, і це схоже на легенду. Було це в 1772 році, коли Запорозьку Січ ось-ось мали зруйнувати. І задумали козаки збудувати собі нову церкву. І неабияку – щоб без жодного цвяха! Бо неможе, міркували вони, у храмі Спасителя, розіп'ятого на хресті і прибитого залізними цвяхами, забивати цвяхи в дерево. У Самарі стояла старенька церквичка, і козаки вирішили взяти її за основу. Знайшовся і майстер – такий собі Яким Погребняк. Та старійшини засумнівались – був майстер з себе

зовсім непоказний, тож запитали: "Чи зумієш збудувати Божий храм?", "Збудую, чому ж ні" – відповів Яким і намалював прямо на стежці гарну п'ятиглаву церкву. "І що, збудуєш таку?" – засумнівались в ньому козаки. "Та я й більшу, на дев'ять голів можу збудувати!" – вихвалився Яким і намалював. І так ця церква всім сподобалася, що сказали ставити її. Навезли дерева, запросили працівників. Та тільки тепер сам майстер в

собі засумнівався, бо досі дерев'яних церков на дев'ять бань ніде в Україні не будували! А як не вийде? Злякався майстер та й утік у плавні, заховався. Лежить у комишах, а на обрії видніє Самарський Миколаївський монастир. Помолився він тоді святому Миколі Чудотворцю і попросив допомоги, як вийти з цього становища. І приснився йому святий Миколай і пояснив, як ставити собор. Прокинувшись, Яким зробив макет зі стебел комишу, і все йому вдалося. І він, вже впевнений в собі повернувся на будову. Той макет ще довго зберігався у церкві. А собор стоїть і донині, нагадуючи нащадкам про велич, мужність і непокору наших козаків, про жадану волю. **Троїцький кафедральний собор** – це пам'ятка дерев'яного мистецтва, якій немає рівних ні в Україні, ні навіть в Європі. Йдеться про єдиний у світі приклад дерев'яної церкви з 9 банями. Храм у стилі козацького українського бароко будований протягом 1772 – 1781 років коштом самарського полковника Антона Головатого, кошового Івана Чепіги та соборного старости М. Петренка. Церква збудована без єдиного метале-

вого цвяха. Висота центральної бані становить 65 метрів.

Друга ведуча: А чи знаєте ви, що в Україні є церква, яка називається студентською? Споконвіку навчання в школі починалося з молитви: діти просили собі ясного розуму та здібності до навчання. Перші школи засновувались при церквах і монастирях, перша академія виникла завдяки церковному братству. До наших днів в Україні збереглися деякі студентські церкви. Одна з них стоїть у Чернівецькому університеті, її збудували в 1864-1882 роках. Тут розташовувалась резиденція буковинського митрополита. Студентам належала церква Трьох Святителів. Чеський архітектор і вчений Йозеф Главка, що вів будівництво, створив неповторні споруди, що досі є окрасою Чернівців. У них змішано різні стилі – романський, мавританський, готичний. Це поєднання вийшло настільки вдалим, що ансамбль резиденції тричі займав перше місце на міжнародних конкурсах архітекторів у Європі. Будівлі, увінчані зубцями й стрункими вежами, нагадують таємничі старовинні замки, їх стіни заворюють орнаментами. Під яскравим сонцем вони здаються висіченими з рожевого мармуру. Довершують картину веселі, яскраві дахи, прикрашені узорами з кольорової черепиці. Церква Трьох Святителів гарна також і всередині: узорчата, мов писанка. А спів в ній розливається, мов по шовку. За звучанням вона належить до найкращих в Україні. Приходять сюди студенти у свята, особливо першого вересня. У своїй церкві вони вінчаються, справляючи студентські весілля.

Перша ведуча: Ось ми й завершили невелику мандрівку нашими святинями. Звичайно, церков в Україні набагато більше, серед них немає нецікавих, дарма чи то уславлений собор, чи скромна сільська церква. Варто придивитися, розпитати людей, і неодмінно пізнаєте щось цікаве, гарне, хвилююче, що западе в душу. Тому не минайте храмів, то дорогоцінні пам'ятки, що їх нам подарували наші талановиті прадіди.

Напевне, ви знаєте, як поводитися в церкві? Увійшовши до храму, треба перехреститися. Хлопчики обов'язково знімають головний убір. В церкві не можна бігати, голосно розмовляти, галасувати. Якщо ви хочете щось запитати – зробіть це пошепки, а ще краще після того, як закінчиться служба. На службі треба стояти обличчям до вівтаря. Пам'ятайте; ви увійшли до святині, тому треба ставитися до неї з пошаною.

Мистецька мозаїка "Видатні архітектори України"

(захід супроводжується відеопрезентацією)

Городецький Владислав Владиславович – підприємець, мандрівник і меценат, найвідоміший архітектор України.

Владислава Городецького називали київським Гауді за новаторство та любов до експериментів. Він побудував понад 30 будівель в Україні. До найвідоміших робіт архітектора належать Будинок із химерами та костел святого Миколая у Києві. Обидві будівлі виконані в стилі ранньої неоготики. А ще разом з інженером Антоном Страусом Горо-

децький звів у Києві караїмську кенафу та ще кілька будівель. Також архітектор створив віллу в Євпаторії, земську лікарню в Мошнах, черкаську й уманську гімназії та костел Потоцьких у селі Печера на Вінниччині.

Він народився у 1863 в родині польського шляхтича у Вінницькій області. При народженні хлопчик отримав ім'я Лешек Дезидерій Владислав Городецький. Закінчив реальне училище Святого Павла в Одесі та академію мистецтв у Санкт-Петербурзі, а невдовзі переїхав до Києва, де жив і працював 30 років. Більшість замовлень він виконував з бетону власного виробництва. У 1920-му, у віці 57 років, Городецький з дружиною емігрував до Варшави, згодом працював в Ірані, де й похований.

Найвидатніший витвір Городецького – його власний маєток на Банковій, 10. Він прикрашений головами слонів і носорогів (данина захопленню автора подорожами), квітками латаття, горгульями та іншими фантастичними звірами. **Будинок з химерами** побудований у стилі модерн і має три поверхи з вулиці, шість – з тильної сторони. Скульптури, що прикрашають фасад, виготовлені з цементу, найпередовішого матеріалу того часу. Радимо до прочитання книжку Олеся Ільченка "Місто з химерами".

Меленський Андрій Іванович – відомий український архітектор, перший головний архітектор міста Києва, "батько" нової епохи в розвитку архітектури – доби українського ампіру.

Як іноді багато важить для історії окрема постать. Зведені за проєктами Андрія Меленського чи за його наглядом будівлі прикрашають сучасний Київ і надають йому самобутнього вигляду. Народжений 1766 року в Москві, Андрій Меленський отримав гарну освіту, навчаючись спочатку в Експедиції Кремлівського будівництва, а потім у Петербурзі у самого Джакомо Кваренгі. Визнання здобув саме в Києві, отримавши в 33 роки посаду головного архітектора міста. Працював переважно в стилях ампіру та класицизму. Церкви й дзвіниці, монастирські келії і приватні будинки, міський театр – багатогранність уподобань майстра втілювалась у його творіннях. Впроваджуючи

принципи європейського містобудування, головний архітектор дбав насамперед про те, щоб місто не втратило свого історичного обличчя і залишалось уособленням високої духовності. Архітектор здійснив забудову Подолу після великої пожежі 1811 року, наблизивши до природного ландшафту прямокутну планувальну основу. Згідно з Генеральним планом архітектора три розрізнені райони Києва: Старе

місто, Поділ і Печерськ – повинні були об'єднатися в єдиний міський організм. Планово почали з'являтися нові вулиці, а Козине болото стало перехрестям основних доріг, опановуючи нову для себе назву – Хрещатик. Від головної вулиці за проєктом митця прокладалися важливі магістралі міста: вулиця Олександрівська (нині вул. Грушевського) та Васильківське шосе (нині вул. Велика Васильківська). У 1803-1806 роках на початку Хрещатика був побудований перший міський театр, приміщення якого до наших часів не збереглося.

А. Меленський першим привніс до Києва церкви-ротонди, незнані до того в місті. Зокрема, у 1810 році в Угорському урочищі на Аскольдовій могилі серед хрестів і надгробків давнього кладовища на місці дерев'яної з'являється кам'яна, прикрашена класичною колонадою церква-ротонда на честь Святого Миколая.

Ніколаєв Володимир Миколайович – український архітектор, педагог, громадський діяч. За своє життя Володимир Ніколаєв спроектував таку велику кількість споруд, що під час проведення його персональної виставки відвідувачі були вражені. В. Ніколаєв народився 19 лютого 1847 року в Царському Селі. У 23 роки закінчив Петербурзьку Академію мистецтв з великою срібною медаллю і через два роки опинився у Києві, щоб побудувати завод з виробництва пива. Місцевість для будівництва була не дуже

придатною, і тут підтвердився інженерний талант

молодого архітектора. Митця помітили. Талановитий, діловий, рішучий і дуже енергійний, а до того ще й непідкупний В. Ніколаєв стає головним архітектором мі-

ста. Митець накреслив і побудував цілу лікарняну мережу – корпуси Єврейської лікарні (нині є частиною Київської обласної лікарні), корпуси лікарні для чорноробів (зараз – Інститут охорони материнства та дитинства ("Охматдит"), комплекс Дегтерьовської богадільні.

Для француза Бергоньє збудував двоповерхову споруду на Фундуклеївській – перший у місті цирк з готелем. В оновленому вигляді сьогодні – це Театр драми ім.

Лесі Українки. Серед його робіт – будинок Купецького зібрання з чудовою концертною залюю (збудований 1882 року, нині тут знаходиться Національна філармонія України). Серед найвідоміших його творінь – Трапезна церква Києво-Печерського монастиря, Покровська церква і Миколаївський собор Покровського жіночого монастиря, церква Вознесіння на Байковому кладовищі, не кажучи вже про ті, що не зберег-

лися. В. Ніколаєву також довелося очолити спорудження київського Оперного театру (1896-1901 рр., архітектор В.Шретер). Він брав участь у спорудженні Політехнічного інституту, масштабних роботах з реставрації Софійського та Михайлівського соборів, Андріївської церкви. Також у доробку архітектора – пам'ятник Б.Хмельницькому.

Беретті Вікентій Іванович – архітектор, який став для Києва знаковою фігурою. Його називають творцем архітектурного обличчя Києва. Вінченцо-Савеліо-Йосиф-Антоніо Беретті народився 14 червня 1781 року в Римі в заможній родині професора-механіка. У 1804 році закінчив із золотою медаллю Петербурзьку академію мистецтв. Ще під час навчання Вікентій брав участь у реконструкції

ції Петербурзького театру, за що отримав у подарунок від імператора Олександра I золоту табакерку. Невдовзі після закінчення Академії його було призначено міським архітектором Петербурга. Він є автором монумента на місці хрещення київського князя Володимира в Херсонесі і одним із членів комітету зі спорудження Ісаакіївського собору. У

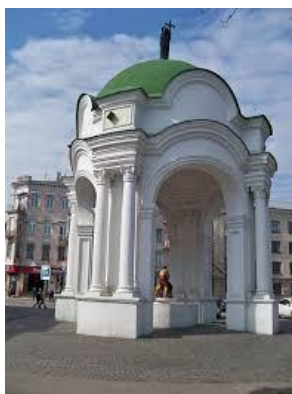
1834 році митець бере участь у конкурсі на створення проекту будівлі Київського університету. Його конкурентами були найвідоміші архітектори імперії – К. Тон, О. Брюлов та А. Мельников. 11 березня 1837 року митця було звільнено з усіх посад у Петербурзі та направлено до Києва. Будівництво університету тривало 7 років. За задумом Вікентія Івановича споруда мала бути центром цілого архітектурного ансамблю навколо Миколаївського парку (нині парк Т. Шевченка). У 1839 році розпочалося зведення за проектом В. Беретті Інституту шляхетних дівчат (нині – Міжнародний центр культури і мистецтв). Митець також займався завершенням спорудження католицького костелу, проектуванням 1-ї чоловічої гімназії, укріпленням залишків Золотих воріт. Вікентій Беретті помер 6 серпня 1842 року, так і не побачивши завершеною жодної споруди, розпочатої за його проектами в Києві. Похований на Байковому кладовищі. Але проекти, які він розпочав будувати, були завершені його сином Олександром Беретті. На честь митця названо вулицю в Києві. А в жовтні 2009 року відбулась церемонія урочистого відкриття на фасаді Червоного корпусу університету меморіальної дошки видатному архітектору з написом "від вдячних українського та італійського народів".

Григорович-Барський Іван Григорович – український архітектор, представник пізнього козацького бароко (рококо). Народився майбутній архітектор у 1713 році в Літковичах на Поділлі в заможній родині крамаря. Згодом сім'я переїхала до Києва. Один із найіменитіших архітекторів доби бароко XVIII століття, Іван Григорович-Барський тісно пов'язаний зі столицею

України. До наших часів дожило не так багато його шедеврів: Покровська та Набережно-Микільська церкви, Маріїнський палац, який спроектував Растреллі. Григо-

рович-Барський створив відомий фонтан-ротонду "Самсон", однак нині кияни можуть бачити лише відновлений фонтан. У 1749 році І. Григорович-Барський отримав завдання від Київського магістрату: впорядкувати систему водопостачання на Подолі та збудувати кам'яний павільйон над фонтаном. Нині це одна з порівняно небагатьох збережених споруд, зведених за проектом зодчого. Із цим фонтаном пов'язана значна кількість легенд. За переказами вода, що витікає з нього, є святою. Також вважалося, що той, хто вип'є воду з нього, буде жити в Києві.

У 1750 - 1760 роках архітектор працював у Козельці Чернігівської області, де зво-

дили собор Різдва Богородиці. Поблизу Козельця, в селі Лемеші, Григорович-Барський спроектував і збудував Трисвятительську церкву на честь козака Григорія Розума. У 1774 році на кошти останнього кошового отамана Петра Калнишевського архітектор спорудив надбрамну церкву з дзвіницею в Межигірському монастирі. Помер митець 11 вересня 1791 року у віці 78 років. Похований на Подолі біля відбудованої ним церкви Богородиці Пирогощої.

Бекетов Олексій Миколайович – харківський архітектор, педагог, заслужений діяч мистецтв України.

Олексій Бекетов народився у Харкові в 1862 році. Його батьком був відомий хімік Микола Бекетов. Олексій закінчив Перше реальне училище в Харкові та приватну художню школу Марії Равської-Іванової. А потім вступив на архітектурний факультет Петербурзької академії мистецтв, яку закінчив із золотою медаллю. Йому було 27, коли він почав викладати проектування та креслення в Харківському технологічному інституті. Наступні

40 років життя він присвятив викладацькій діяльності та пішов у засвіти визнаним митцем, академіком, професором. Серед його учнів були видатні архітектори Василь Кричевський, Олексій Душкін та Олексій Тацій. Таланту Бекетова Харків зобов'язаний більш ніж 40 будівлями в стилях неоренесансу, модерну та неокласицизму. Проте, напевно, найвідоміший його попарт-витвір – це пам'ятник Василю Каразіну біля входу до Харківського університету. Над ним архітектор працював зі скульптором Іваном Андреолетті.

Багато харківських будівель Микола Бекетов проектував безплатно, на користь народної освіти Харкова. Це Громадська бібліотека (нині – ХДНБ ім. В. Г. Короленка, зруйнована окупантами), Жіноча недільна школа Х. Д. Алчевської (зараз – Виставковий зал Харківського художнього музею).

Бекетов також спроектував будівлі чотирьох банків, багато приватних маєтків, Харківське комерційне училище, Притулок для дворянських сиріт (1913–1915), де до 24 лютого 2022 року працював один з корпусів Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого. За участі архітектора Володимира Хрустальова він також звів будівлю судових установ (нині – Апеляційний суд Харківської області). Багато з цих історичних будівель нині зруйновані внаслідок обстрілів російських загарбників.

Мистецька візитівка "Сучасні дива архітектури.

Сучасний "Будинок з химерами" – архітектурна прикраса Луцька"

Дім **Миколи Голованя** в Луцьку є архітектурною пам'яткою сучасної історії міста. Це не просто житловий будинок, а справжній витвір мистецтва, створений міс-

цевим майстром самотужки. Розташований він на території державного заповідника "Старий Луцьк" на березі річки Стир. У 90-і роки помешкання було місцем зібрання творчої еліти – І. Драча, Л.Танюка, В.Зінкевича.

Минуле будинку тісно пов'язане з обставинами життя митця. У часи радянської влади родина втратила своє житло, що стало причиною пошуку нового помешкання. Микола мріяв про власний будинок, де пануватимуть творча атмосфера і постійне натхнення. Митець працював для рідного міста близько 20-и років і як подяку отримав від місцевої влади клептик землі для забудови власного житла. Ділянка знаходилася на території нинішнього заповідника, де в 1980-их роках було болото. Розробив проєкт будинку волинський архітектор Ростислав Метельницький, а решту будівництва й оформлення Микола Головань створював власними руками, чим займається і до сьогодні.

Лучани називають цю дивну будівлю "будинок з химерами" чи "будинок архітектора". Чого тут тільки не побачиш! Вражає навіть оригінальна кам'яна огорожа. Увінчує архітектурний комплекс розкішний палац на березі Стиру. Відразу й не визначити, до якого архітектурного стилю він належить. Споруда нагадує замок середньовіччя й увібрала в себе риси готики, класицизму, бароко.

Майстер захистив своє обійстя, установивши на початку дороги до свого будинку двох лицарів-охоронців. Вхідну браму пильнують кам'яні леви, що разом із химерами на фасаді стежать за замком. Фасад, бічні стіни і дах будинку прикрашають окремі фігури і скульптурні групи різноманітних міфічних персонажів, тварин і людей. Виготовляє їх скульптор здебільшого з каменю та зеленого

пісковика. Загалом, у будинку понад 500 скульптур. Усі вони різних стилів, і кожна має свою історію.

У 2008 році експертна рада при Волинській облдержадміністрації визначала сім волинських див. За результатами голосування дім М. Голованя також входить до списку місцевих чудес. 2015 року в Луцьку на кінопоказі документальних стрічок молодих українських режисерів було презентовано стрічку про Миколу Голованя. Лучани були в захваті, а сам скульптор сказав, що після цього ще більше хочеться жити і працювати.

Рекомендована література до теми "Архітектура України"

Книги

Александрович, В. Собор Святого Юра у Львові / В. Александрович, П. Ричков. – Київ : Техніка, 2008. – 232 с : іл.

Антонович, Є. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.

Архітектура : дитяча енциклопедія. – Харків : Фоліо, 2002. – 318 с.

Вечерський, В. Українські монастирі. – Київ : Наш час, 2008. – 400 с. : іл. – (Невідома Україна).

Висоцький, С. Золоті ворота в Києві / С. Висоцький. – Київ : Техніка, 2000. – 157 с. : іл. – (Національні святині України).

Генералюк, Л. "Святим дивом сяють храми божі..." : храми України в малярстві, поезії, прозі Шевченка / Л. Генералюк. – Київ : Балтія-Друк, 2013. – 168 с. : іл.

Годованюк, О. Монастирі та храми Волинського краю / О. Годованюк. – Київ : Техніка, 2004. – 173 с. : іл. – (Національні святині України).

Горбик, О. Римо-католицькі костьоли Києва та Київщини / О. Горбик. – Київ : Техніка, 2004. – 112 с. : іл. – (Національні святині України).

Гудченко, З. Музеї народної архітектури України / З. Гудченко. – Київ : Будівельник, 1981. – 120 с. : іл.

Дедов, В. Святогірська Свято-Успенська лавра / В. Дедов. – Київ : Техніка, 2006. – 146 с. : іл. – (Національні святині України).

Завада, В. Дерев'яні храми Полісся / В. Завада. – Київ : Техніка, 2004. – 162 с. : іл. – (Національні святині України).

Замки та фортеці : фотоальбом. – Київ : Мистецтво, 2007. – 341 с. : іл. – (Архітектурні перлини України).

Ільченко, О. Місто з химерами / О. Ільченко. – Київ : Грані-Т, 2009. – 160 с.

Історія світової та української культури : підручник. – Київ : Літера ЛТД, 2005. – 464 с.

Кілессо, Т. Братський Богоявленський монастир і Києво-Могилянська академія / Т. Кілессо. – Київ : Техніка, 2002. – 144 с. : іл. – (Національні святині України).

- Кілессо, С. Києво Печерська лавра / С. Кілессо. — Київ : Техніка, 2003. — 206 с. : іл. — (Національні святині України).
- Кілессо, Т. Кирилівський монастир / Т. Кілессо. — Київ : Техніка, 1999. — 134 с. : іл. — (Національні святині України).
- Киркевич, В. Володимирський собор у Києві / В. Киркевич. — Київ : Техніка, 2004. — 204 с. : іл. — (Національні святині України).
- Колосок, Б. Православні святині Луцька / Б. Колосок. — Київ : Техніка, 2003. — 276 с. : іл. — (Національні святині України).
- Колосок, Б. Римо-католицькі святині Луцька / Б. Колосок. — Київ : Техніка, 2004. — 219 с. : іл. — (Національні святині України).
- Костриця, М. Преображенський кафедральний собор у Житомирі / М. Костриця, Г. Мокрицький. — Київ : Техніка, 2004. — 132 с. : іл. — (Національні святині України).
- Липа, К. Величне тло для подвигів. Архітектура у літературі та фольклорі XVI—XVIII ст. / К. Липа. — Київ : Наш час, 2009. — 199 с. : іл. — (Невідома Україна).
- Лукомський, Г. З української художньої спадщини / Г. Лукомський. — Київ : Українські пропілеї, 2004. — 712 с. : іл.
- Львів: мандрівка старовинним містом : архітектурний путівник. — Львів : Малті — М, 2003. — 35 с. : іл.
- Малаков, Д. Мальовнича Україна = Picturesque Ukraine : 190 локацій, які варто побачити / Д. Малаков. — Київ : Мистецтво, 2019. — 208 с. : іл.
- Марголіна, І. Київська обитель Святого Кирила / І. Марголіна. — Київ : Либідь, 2005. — 349 с. 6 іл.
- Мензатюк, З. Величні собори України : нариси для допитливих / З. Мензатюк. — Чернівці : Букрек, 2020. — 192 с. : іл.
- Мензатюк, З. Наші церкви: історії, дива, легенди : нариси для дітей серед. Шк. віку. — Київ : Соняшник, 2002. — 120 с. : іл.
- Мунін, Г. Визначні пам'ятки Західної України / Г. Мунін, Х. Роглев, О. Гапа. — Київ : Книга, 2008. — 174 с. : іл.
- Мистецтво України : енциклопедія в 5 т. — Київ : вид-во «Українська енциклопедія», 1995.
- Нікітенко, Н. Собор святої Софії в Києві / Н. Нікітенко. — Київ : Техніка, 2000. — 228с. — (Національні святині України).
- Пилип'юк, В. Золота підкова України. Кн. 1 / В. Пилип'юк. — Львів : Світло і тінь, 2001. — 144с. : іл.
- Пламеницька, О. Кам'янець-Подільський / О. Пламеницька. — Київ : Абрис, 2004. — 255с. : IX. — (Малі історичні міста України).
- Пустиннікова, І. Забуті парки, старі фільварки: мандрівка палацами України / І. Пустиннікова. — Київ : Портал, 2024. — 264с. : іл.
- Ричков, П. Архітектурно-мистецька спадщина князів Острозьких / П. Ричков, В. Луц. — Київ : Техніка, 2020. — 168 с. : іл. — (Національні святині України).

Ричков, П. Сакральне мистецтво Володимира-Волинського / П. Ричков, В. Луц. – Київ : Техніка, 2004. – 189 с. : іл. – (Національні святині України).

Святий Київ. – Київ : Мистецтво, 2001. – 239 с. : іл.

Скарби Києво-Печерської лаври : альбом. Київ : Мистецтво, 1998. – 272 с. : іл.

Слово про Михайлівський Золотоверхий : фотоальбом. – Київ : ВІАТЕЛ, 2003 с. : іл.

Стрижевська, Т. Химерний Київ. Легенди, ляльки та цікавинки / Т. Стрижевська. – Київ : Портал, 2020. – 100 с. : іл.

Толочко, Л. Подільські храми Києва / Л. Толочко, М. Дегтярьов. – Київ : Техніка, 2003. – 176 с. : іл. – (Національні святині України).

Храми України : альбом. – Київ : Мистецтво, 2000. – 294 с. : іл.

Шевцова, Г. Дерев'яні церкви України / Г. Шевцова. – Київ Грані-Т, 2007. – 376 с. : іл.

Статті з періодичних видань

Бедзір, В. Замок Паланок відновлять за кошти Євросоюзу / В. Бедзір // Урядовий кур'єр. – 2019. – №150. – 8 серпня. – С. 12.

Велична Софія Київська // Куля. – 2018. – №9. – С. 8-9.

Єгорова, З. На тлі будинку з химерами / В. Єгорова // Голос України. – 2022. – №223. – 2 листопада. – С. 10.

Замок королеви Бони : [у м. Кременець] // Куля. – 2017. – №4. – С. 14-15.

Історичні і архітектурні пам'ятники Криму // Культура і життя. – 2021. – № 5-6. – Вкладка "Кримська світлиця".

Кондратюк, А. Барокові розписи Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври / А. Кондратюк // Пам'ятки України. Історія та культура. – 2018. – № 1. – С. 2-12.

Ласкій, І. Шедеври світової архітектури. Собор святого юра у Львові / І. Ласкій // Мистецтво в школі. Музика, образотворче мистецтво, художня культура. – 2015. – № 11. – С. 22-26.

Маріїнський палац // Моє хобі. – 2018. – № 6. – С. 18-19.

Маслова, А. Замки України / А. Маслова // ШБІЦ - Бібліотечна робота. – 2018. – № 11. – С. 17-19.

Міфи та легенди Андріївської церкви // Пам'ятки України. – 2019. – №2-3.

Одеський замок // Куля. – 2017. – № 7. – С. 12-13.

Омелянчук, І. Вам у Тараканівський форт? Вмикайте гаджет! : [про фортецю на Рівненщині] / І. Омелянчук // Урядовий кур'єр. – 2019. – № 169. – 5 вересня. – С. 12.

Палац у Самчиках // Куля. – С. 6-7.

Романчук, А. Кам'яні літописи України : [сценарій] / А. Романчук // Шкільна бібліотека. – 2013. – № 1-2. – С. 114-115.

Сирохман, М. Дерев'яні церкви Закарпаття / М. Сирохман // Пам'ятки України. – 2016. – №4. – С. 4-13, 26-27, 70-79.

Троневиц, П. Замок Любарта в Луцьку / П. Троневиц // Українська культура. – 2017. – №3. – С. 46-51.

Унікальні дерев'яні церкви Батьківщини. Із переліку ЮНЕСКО // Позакласний час. – 2021. – № 1. – С. 43-46.

Цитадель гетьманської столиці : [Чигиринська фортеця] // Куля. – 2018. – №4. – С. 14-15.

Чобіт, Д. Ансамбль Підгорецького замку / Д. Чобіт // Пам'ятки України. – 2017. – № 2. – С. 23-57.

Чобіт Д. Культурна спадщина. Свірзький замок / Д. Чобіт // Пам'ятки України. – 2017. – №1. С. 45-51.

Чорна, С. Київ і Свята Софія – у п'ятірці найпопулярніших об'єктів ЮНЕСКО / С. Чорна // Голос України. – 2022. – № 24. – 9 лютого. – С. 14.

Шкабара, Д. Дубенський форт – пам'ятка фортифікаційного будівництва ХІХ ст. / Д. Шкабара // Історія в рідній школі. – 2017. – № 10. – С.29-31.

Рекомендована література до теми "Архітектори України"

Статті зі збірок та періодичних видань

Афанасій Середин-Сабатін // Скицька, У. #Наші на карті світу. Історії про людей, якими захоплюється світ / У. Скицька. – Львів : ВД Старого Лева, 2019. – С. 36-39.

Божук, А. Зруйноване часом – збережене олівцем: кримська епопея Павла Голландського / А. Божук // Пам'ятки України. – 2019. – № 4-6. – С. 119-123.

Будівничий : [Про В. Городецького] // Проща, В. Nominka. Українські імена світової історії / В. Проща. – Київ : Моя книжкова полиця, 2023. – С. 30-35.

Василь Кричевський. 1873-1952 // Горбачов, Д. Стилі українського мистецтва ХХ століття: ар-нуво, ар-деко, авангард / Д. Горбачов. – Київ : Портал, 2024. – С. 42-47.

Видатний зодчий Києва : [Про О. Кобелева] // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2010. – №3. – С. 48-53.

Владислав Городецький // Гетьман. – 2017. – №5-6. – С. 40-41.

Владислав Городецький. 1863-1930 // Горбачов, Д. Стилі українського мистецтва ХХ століття: ар-нуво, ар-деко, авангард /

Д. Горбачов. – Київ : Портал, 2024. – С. 50-55.

Євгенія Маринченко // Це зробила вона. – Київ : Видавництво, 2018. – С. 60-61.

Єгорова, З. Відомі земляки:Павло Альошин : [Архітектор першої половини ХХ ст.] / З. Єгорова // Голос України. – 2019. – №112. – 15 червня. – С. 10.

Закалюжний, Л. Наталія Чмутіна / Л. Закалюжний // Це теж зробила вона. – Київ : Видавництво, 2018. – С. 70-71.

Іван Левинський. 1851-1919 // Горбачов, Д. Стилі українського мистецтва ХХ століття: ар-нуво, ар-деко, авангард / Д. Горбачов. – Київ : Портал, 2024. – С. 56-62.

Кирей, Р. Без химер, але з великою душею : [Про архітектора В. Городецького] / Р. Кирей // Урядовий кур'єр. – 2021. – №92. – 15 травня. С. 6.

Княжик, О. "Мати пішла на могилу діда. А на тому місці росла картопля" : [Про В. Мельниченко] / О. Княжик // Країна. – 2021. – №31. – С. 34-37.

Кушнір, Б. Уродженець Сарн спроектував чимало храмів у Польщі : [Про О. Григоровича] / Б. Кушнір // Голос України. – 2019. – №107. – 8 червня. – С. 7.

Маєстро архітектури : [Про В. Заболотного] // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2013. – №3. – С. 71-79.

Опанас Сластьон. 1855-1933 // Горбачов, Д. Стилї українського мистецтва ХХ століття: ар-нуво, ар-деко, авангард / Д. Горбачов. – Київ : Портал, 2024. – С. 86-89.

Популяризатор українського мистецтва і культури : [Про В. Січинського] // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2019. – №2. – С. 78-84.

Рихтік, А. Архітектор, учений, педагог : [Про В. Заболотного] // А. Рихтік // Дати і події. – 2018. – №2. – С. 33-37.

Рихтік, А. Визначний митець, зберігач духовних скарбів : [Про В. Січинського] / А. Рихтік // Дати і події. – 2019. – №1. – С. 106-109.

Славетний зодчий : [Про В. Городецького] // Шкільна бібліотека. – 2018. – №5. – С. 27-28.

Сластіон О. [Про О. Сластіона] // Україна молода. – 2019. – №20. – С. 10.

Творець українського бароко : [Про І. Григоровича-Барського] // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2003. – 3 кв. – С. 92-94.

Філевич, Н. "Чи діжду я того, коли й наша країна так устроїться, як маленька Швейцарія?" : [Про В. Нагірного] / Н. Філевич // Країна – 2018. – №1. – С. 47-50.

Шпак, В. Маєстро архітектури : [Про В. Городецького] // Урядовий кур'єр. – 2018. – №104. – 5 червня. – С.5.

Комунальний заклад "Запорізька обласна
бібліотека для дітей "Юний читач"
Запорізької обласної ради

69006
м. Запоріжжя,
вул. В. Лобановського, 14

Телефони: (061) 236-85-62

236-85-63

236-86-49

Електронна пошта: zobd@ukr.net

Сайт: <http://zobd.zp.ua>